

סילבוס: נהר האמונה הישראלית – מסע אל מעמקי המקרא

מרצה: נועה גיחון

המקרא והמזרח הקדום: דיאלוג של אלפי שנים אנחנו מזמינים אתכם לצלוח את "נהר האמונה הישראלית" – קורס ייחודי, המשלב שני ימי סיור באתרים ארכאולוגיים, הבוחן את התפתחות האמונה המקראית בראי ההיסטוריה והתרבות. לאורך המפגשים, נבחן את המתח שבין דת המלוכה לדת העממית, ננתח את סיפורי הבריאה מול מיתוסים בבליים וכנעניים, ונעקוב אחר המהפכות התאולוגיות שעיצבו את מושגי המשיח, הגאולה והמוות. דרך השיעורים בכיתה והסיורים בשטח, נבין כיצד אימץ המקרא רעיונות קדומים ועיצב אותם מחדש לכדי היצירה המונומנטלית שאנו מכירים. חוויה אינטלקטואלית עשירה לכל מי שרוצה להעמיק בשורשי התרבות האנושית.

חלק ראשון – התפתחות האמונה הישראלית במקרא:

מפגש 1 - עם ישראל בין המדבר לכנען : במפגש זה נבחן את ציר הזמן המקראי החל מהעדות הארכאולוגית המוקדמת ביותר לקיומו של עם ישראל במצבת מרנפתח (1207 לפנה"ס) ועד תהליך כתיבת המקרא שנפרס על פני כ-1,000 שנים. נדון בהתפתחות התפיסה הדתית ממונולטריה (עבודת אל אחד מבלי לשלול אלים אחרים) לעבר מונותאיזם מוחלט, ונעיין בעדויות מקראיות וחוץ מקראיות לתהליך זה. נעמוד על הפער שבין "דת הספר" המקראית ל"דת העממית" כפי שהיא משתקפת בכתוב וכן בממצאים כמו כתובת כונתילת עג'רוד. נשאל אל השאלה – מה מייחד את הדת המקראית מדתות ואמונות של עמי האיזור והתקופה?

מפגש 2 - סיפורי הבריאה והאדם: שתי מסורות של בריאה מופיעות במקרא, (בראשית א' מול ב'-ג') יחד נבדוק את השפעות המזרח הקדום עליהן, ונגלה את הסמליות והייחוד של מוסד השבת. ננתח את סיפור גן העדן כמטאפורה להתבגרות אנושית, שבה רכישת "דעת טוב ורע" מסמלת מודעות מינית ושיפוט מוסרי הכרוכים במחיר של אובדן חיי הנצח.

מפגש 3 - המלך והמשיח – בין אל לאדם: במפגש זה נעסוק במתח המבני במעמד המלך במקרא: מחד, מזמורי תהלים המושפעים מהמזרח הקדום המכנים את המלך "בן אל" או "אלוהים"; ומאידך, ספרות התורה המנסה לצמצם את כוחו ולהציגו כדמות אנושית הכפופה לחוק. נדון בדמוקרטיזציה של המושגים האלוהיים, שבה התורה מעניקה את "צלם אלוהים" לכל אדם במקום למלך בלבד, ובכך תוחמת גבול ברור בין האלוהי לאנושי דרך המוות.

מפגש 4 - המוות, הגאולה וחזון אחרית הימים: נתבונן ונעמיק בתפיסת המוות - השאל המקראית כמקום של נתק מהאל. לעומת זאת בספר דניאל – הפתעה! המהפכה תאולוגית שבה מופיע לראשונה רעיון תחיית המתים כמענה לרדיפות דתיות. נשווה בין חזונות אחרית הימים השונים: החזון האוניברסלי של ישעיהו השואף לשלום עולמי ולחזרה להרמוניה של גן עדן, לעומת החזונות הלאומיים-נקמניים של נביאים כיואל. נחתום בבחינת ההיסטוריה המעגלית אצל ישעיהו, המבטיח תיקון לחטאי העבר ואיחוד של כל העמים בעבודת ה' בירושלים.

סיור: תל דן

חלק שני - המקרא ותרבויות המזרח הקדום:

המקרא לא נכתב בחלל ריק: הוא מנהל דיאלוג מתמשך עם מיתוסים, חוקים, סמלים ותפיסות עולם של תרבויות המזרח הקדום. בחלק זה של הקורס נבחן כיצד אימץ המקרא רעיונות קיימים, עיצב אותם מחדש ולעיתים אף התפלמס מולם.

מפגש 1 – בריאת העולם: איך מתוארת הבריאה במיתוסים של המזרח הקדום? מהן ההשפעות הניכרות של מיתוסים אלו על ספר בראשית, והיכן במקרא נגלה השפעות נוספות? נעיין במיתוס הבבלי "אנומה אליש", ונדבר על השפעות, פולמוסים, מונחים דומים והדיאלוג בין המקורות.

מפגש 2 – בריאת האדם, המבול וספרות החכמה: נעסוק במקומו של האדם בעולם ובמסורת המבול המשותפת למספר תרבויות ועמים במרחב, תוך בחינת היצירות "עלילות גלגמש" ו"אתרחסיס". נראה איך ספר קהלת גם הוא שואב השראה מעלילות גלגמש, ואיך ספרות מסופוטמיה עוזרת בימינו אנו לפרש פסוקים סתומים במקרא.

מפגש 3 – כתבי אוגרית: מהם כתבי אוגרית ומדוע הם חשובים ככ להבנת המקרא? יחד נראה כיצד ממצא מדעים זה שופך אור על השורשים הכנעניים של האמונה העברית הקדומה, מה דומה ושונה בסגנון, מה ירשנו מהתרבות הכנענית ומה נשאר בחוץ ולמה.

מפגש 4 – חוקים, נביאים ומגידי עתידות: נציב כמה מחוקי התורה מול קבצי חוק קדומים כמו חוקי חמורבי וחוקי אשנונה – מה נלמד מההבדלים בניהם? נחקור איך מושג הברית במקרא הושפע מחוזים מדיניים בין ישויות במזרח הקדום, נדבר על נבואה, נביאים ומאגיה, ונסיים עם כמה קללות ולחשים עתיקים.

סיור: תל מגידו